

לדמותו של הרב אברהם קורמן זצ"ל

יותר אגדה מאיש' - זהו משפט ההולם את דמותו הייחודית של אברהם קורמן, אשר הלך לעולמו לפני למעלה משנתיים והוא בן 84 שנים. הרב קורמן הותיר אחריו ירושת עולמים: כעשרים ספרים, עשרות מאמרים ואלפי קוראים אדוקים שמעולם לא זכו לעמוד על טיבו או להכירו פנים אל פנים.

כשבא אדם לספר על דמות מופת זו או אחרת, מסתכן הוא שמא בתארו צד באישיותו, מטיל הוא בלא יודעין צל המעיב על צדדים אחרים נפלאים לא פחות, ושמא הגדרה מסוימת מותירה בחוץ קו אופי אחר.

משום כך חובה על כל רשימה ביוגרפית לפתוח בהתנצלות ובבקשת סליחה מקדימה.

א. חייו ופועלו

מיהו אברהם קורמן?

בן תורה וירא שמים מחד, אשר לחם בחירוף נפש את מלחמתה של תורה כנגד הרוצים לעקרה ולסלפה; ומאידך בן חורין היוצא בתקיפות כנגד תופעות דתיות פנימיות הנראות בעיניו פסולות, אף אם הגיעו מאנשי תורה בתוך המחנה.

בשלוש שנות חייו האחרונות זכיתי לשהות שעות רבות במחציתו, אולם לצערי, על תולדותיו איני יודע הרבה. אספר אך במעט על חייו ופועלו.

אברהם קורמן נולד בשנת תרע"ז בפולין, שם למד בישיבה של חסידי בובוב. אמו - שהיתה אשה פיקחית כפי שהעיד עליה בנה - חשה ברוחות המלחמה הנושבות, ועברה עם משפחתה לקנדה. אביו ושאר משפחתו נספו בשואה הנוראה, ורבים מספריו הוקדשו לזכרם.

אברהם קורמן החליט שכאדם יהודי ציוני דתי מקומו בארץ ישראל, ולכן עלה בגפו בהותירו את אמו ואחיו בקנדה. רוב חייו התגורר בדירה קטנה ברחוב דובנוב בתל-אביב, ושימש כמנהל המחלקה הסוציאלית באזור פתח תקווה עד ראש העין. רבים שמעו על חכמתו במקצועות התורה, אך מעטים יודעים על שפע מעשי גמילות החסדים שהיו מרכז חייו. מלבד עיסוק זה לימד הרב קורמן מספר שנים, ביניהן חמש שנים בתור מורה למחשבת ישראל במדרשיית 'נעם' בפרדס חנה, עקב בקשתו של הרב יגל שהעריך מאוד את כישוריו. כמו כן העביר קורמן קורס באוניברסיטת תל אביב במשך כשנתיים, על אף העובדה שלא הייתה ברשותו תעודה אקדמית כלשהי. אולם ללא כל ספק עיקר חייו וזמנו של הרב אברהם קורמן, היו קודש למחקר ולכתיבה. תחילת כתיבתו היתה בין השנים תשי"ד-תשי"ל, עקב הכרתו בחוסר הגדול של מבואות בסיסיים, המבהירים בשפה פשוטה את יסודות היהדות: התורה שבכתב והתורה שבעל פה.

קורמן סיפר שתחילת כתיבתו לפני שנים רבות, היתה בעקבות שתי נערות שפנו אליו וביקשו ממנו הסבר מקיף על ההבדל בין התורה שבכתב לתורה שבעל פה. קורמן, שרצה להפנות לספרים העוסקים בכך, החל לחפש ספרים כאלו, וגילה לתדהמתו שאכן אף אחד לא כתב בנושא זה בצורה שיטתית. כך התיישב לכתוב ספרו 'מבוא לתורה שבכתב ושבעי"פ', שיצא במהדורות רבות, במיוחד

בקרב המגזר החרדי. ההתלהבות העצומה מכתביו הראשונים הולידה אחריה ספרים רבים וטובים בנושאים מגוונים. קורמן לא היסס לעסוק בנושאים קשים ומורכבים שתלמידי חכמים נרתעו מלגעת בהם, ותמיד האיר את הדבר באור בהיר, חדש - ובייחוד מקורי. עם כל זאת, קורמן לא עסק בשיווק ספריו, ועד היום יש צורך במאמץ רב בכדי להשיג חלק מספריו.

לאורך חייו, כתב קורמן ספרים בתחומים שונים ומגוונים:

בתחום המחשבה: מבוא לתורה שבכתב ושבעל פה, מושגים במחשבת ישראל, האמונה הישראלית, מושגים בהלכה, ההלכה ועקרונותיה.

בתחום הפרשנות: הבריאה והמבול, האבות והשבטים, יציאת מצרים ומתן תורה, הפרשה לדורותיה, פענוח פרשיות, פירוש על מגילת אסתר.

בתחום האגדה: פענוח אגדות, האגדה ומהותה.

בתחום תורת העם והארץ: יהודי מיהו ומהו, ויהודי וארצו.

בתחום המדע: האדם וטבעו, אבולוציה ויהדות, זרמים וכתות ביהדות, הטהור והמותר.

מגוון זה מצריך ידע פנומנלי במקורות. ואכן די להציץ בהערות השוליים בספריו השונים בכדי לקבל מושג קלוש על גדולתו של אברהם קורמן.

ב. תורה ומדע

המשימה הגדולה של חיבור תורה ומדע, תורה ואקדמיה, היתה משאת נפשו הגדולה ביותר. הוא ממש הצטער לראות כיצד מחזיקי התורה מתעלמים לגמרי מהאקדמיה ומטענותיה. הוא טען שלאקדמיה יכולת אדירה וצריך להשתמש בה במטרה להגיע להבנת תורת אמת. אך מאידך, הוא ידע היטב שהרבה ממנה ספוג בכפירה, וגם כאשר הדברים ברורים ומוכחים מוצאים אנשי האקדמיה כל מיני רעיונות מוזרים שהופכים את תורת ישראל לנחשלת. הרב קורמן, בעצמתו הגדולה, לא התרגש ממגמה אקדמית זו, ובספריו הרבים הוכיח עד כמה החיבור בין התורה למדע מפרה ומאמת תורת אמת.

חשוב לציין, שקורמן לא היה "יהודי בלחץ". אם עניין מסוים ביהדות לא התיישב עם הידע המדעי בתחום, הוא נשאר אצלו ב"צריך עיון", והדבר לא גרם לו לשנות כהוא זה מאמונת החכמים שלו, וכן לא גרם לו לזלזל בכל עולם המדע. הוא תמיד טען שאו שלא הבנו נכון את התורה, או שהתגלית המדעית אינה ברורה דיה, או שני הדברים יחד.

לקורמן היה קשה מאוד להבין את טענתם של גורמים דתיים, תלמידי חכמים בכל קנה מידה, שטענו שאין מקום לחבר בין המקבילים שלעולם אינם נפגשים. הוא שאל את עצמו: מהו הגבול לטענה זו?

שיטתו של הרב קורמן, החורזת את כל ספריו, היא החיבור המוחלט בין תורה ומדע. קורמן לא האמין (ואף לא יכול היה לסבול...) שתיתכן סתירה בין פרט קטן מדברי תורה ומספרי נביאים לעובדה טבעית, היסטורית או מדעית. בהילחמו את מלחמתה של תורה, העמיק קורמן בחקירותיו בתחומי ההיסטוריה (כגון בספרו זרמים וכתות ביהדות), הפיסיקה ('אבולוציה ויהדות'), האנטומיה ('האדם וטבעו') והביולוגיה ('הטהור והמותר'). קורמן ניסה להסביר פרשיות וסוגיות רבות - בתנ"ך ובחז"ל - לאור הנתונים המדעיים הידועים מהתקופה המדוברת - עד הגילויים החדשים ביותר במדע המודרני. ולוואי שנוכה לעושר העצום הזה, ונדע לכוון את המקורות המדעיים כטבחות ורקחות לאמיתתה של תורת אמת.

ג. דרכו בפרשנות

כדרכו במדע, כך הדבר בפרשנות: ניסיון עקבי להשלים ולפייס בין סיפורי התורה ואגדות חכמים, לבין שכלו הישר של האדם ואמונתו הישרה. כך למשל בספרו המפורסם 'אבולוציה ויהדות' תוקף קורמן את תורת האבולוציה בתחומים השונים שבהם היא נוגעת. לאחר מקרה שבו שאלתי אותו מספר שאלות על ספר זה, אמר לי: "תאמין לי שאם תורת האבולוציה היתה נכונה מדעית - לא היתה שום בעיה לשלב אותה ביהדות. אך מה לעשות, ותיאוריה זו איננה נכונה, אז מדוע לעשות זאת?"

אגב, ספר זה הדהים את הקהילה האקדמית. פרופ' לב, איש מדע בעל שיעור קומה, רצה לבדוק האם אכן כל הנתונים בספר נכונים, אולם לא היה שום אדם שהיה יכול לעבור על מגוון כזה של נושאים ולהכריע. כך הועבר הספר למכון וייצמן, ושם כל מחלקה עסקה בפרק הייחודי לה; ומאחר שלא נמצא ולי פגם מדעי אחד בספר, זכה קורמן בפרס על כתיבתו.

דוגמא קלאסית לשיטתו, ניתן למצוא בספרו 'הטהור והמותרי'. באחד מרעיונותיו שם, התייחס קורמן לקונטרס בשם 'דעת אמת', אשר ניסה להוכיח את 'אנושיות' התורה דרך הלכות שונות. ביניהן, מובאת בקונטרס 'הוכחה' מתיאור התורה את הארנבת כמעלת גרה - דבר העומד בניגוד לבחינה המדעית. האם ניתן לטעון כאן שהתורה אינה מתיימרת להיות ספר מדעי ולכן לא דייקה בנוגע לארנבת? קורמן טען שקביעה זו היא מגוחכת, גם אם אמרו אותה גדולים בישראל. הוא סבר שעדיף להישאר בשאלה, ולא לתרץ תירוץ עלוב שבשכל הישר אינו מתקבל על הדעת. קורמן התמודד עם הטענות בגבורה רבה, תוך ידע עצום במבנה האנטומי של בעלי החיים. קורמן חוקר ומוכיח שלארנבת יש נוהג לאכול את צואתה לאחר הפרשתה - דבר שהתורה החשיבה כהעלאת גרה משמעותית יותר מהעלאת הגרה הרגילה, שכן תהליך האכילה חוזר שנית בשלמותו. בהקשרים שונים מדגיש קורמן שוב ושוב, שאף אם נמצא סתירות אי אלו ואחרות בין התורה לממצאים המדעיים כיום - הדבר לא ישפיע על אמונתנו. ייתכן והבנתנו את דברי התורה חסרה, וייתכן שהתגליות המדעיות חסרות או חלקיות, ובעתיד ייפתרו סתירות אלו.

הוא עסק רבות בממצאים ארכיאולוגיים המאמתים אירועים היסטוריים, הן מחיי עם ישראל והן מההיסטוריה האנושית, עוד מתקופת המבול (עיי' בספרו 'הבריאה והמבול' - על ספר זה אמר לי מפורשות שהוא מרגיש שפרץ בו דרך בלימוד התנ"ך), וכן אירועים הקשורים ליציאת מצרים (בספרו 'יציאת מצרים ומתן תורה').

בחוברת 'תכלת אברהם' שבה נכתבו חידושי על מגילת אסתר, בנה קורמן את מהלך המגילה, שעל פניו מכיל סתירות ותמיהות לרוב, בצורה ישרה וברורה לאור החפירות הארכיאולוגיות שנעשו במקום. בקיאותו בהיסטוריה באה לידי ביטוי בספרו 'זרמים וכתות ביהדות', שבו הוא מתמודד עם טענות היסטוריונים רבים לגבי מקורן של כתות שונות כמו: הצדוקים, האיסיים וכן הנצרות ובכלל זה מקורותיו של ישו.

לגבי נושא אחד הרגיש קורמן שאין לו פיתרון, וטען שלשם כך צריך אדם שיתמחה בכך ואילו לו אין הכלים המתאימים. המדובר בסתירה המפורסמת בין המחקר למסורת לגבי זמני קיומה של הממלכה הפרסית, דבר שהוא בעל השלכות לזמני חורבן בית ראשון ושני ולשאלה כמה זמן עמד כל בית. היה ברור לו מעל לכל ספק שיש לדבר פתרון, והכשל נמצא בנקודה מסוימת בכרונולוגיה שהיא הזקקת ביאור, אך לא היו לו הכוחות לחקור זאת בצורה רצינית. גם מאמרו של פרופ' חפץ ב'מגדים' יד, והקדמתו המאלפת של הרב מדן, לא הניחו את דעתו. בכל מקרה, כפי שאמרנו לעיל - הדבר לא שינה כהוא זה מאמונתו וממחויבותו להלכה, על כל תג ותג.

ד. בתודעה הציבורית

דרכו הבלתי מתפשרת, כתיבתו החריפה, ובייחוד מקוריותו היתה לצנינים בעיני אנשים מסוימים, שהסתפקו בהערה קטנה בתוך אלפים רבים של דפים בכדי לפוסלו ולהעמידו בשורה אחת עם סופרים ופרשנים מפוקפקים. ההתנגדות החלה בציבור החרדי בעקבות בד"צ מזויף שהוציא אדם מעורער בנפשו, שלא אהב את דבריו החריפים של קורמן כנגד האסטרולוגיה שאותה העריץ אותו אדם.

ההתנגדות, והקלות הבלתי נסבלת של פסילת ספרים וסופרים, חדרו גם לחוגים מסוימים בציבור התורני-לאומי, וקורמן שראה עצמו כל חייו שליח הלוחם את מלחמתה של תורה - היה אחד מאלו שהרגישו זאת על בשרם. עם זאת, גדולים וטובים ראו את המאור שבדבריו ושיבחוהו על כך. עד היום שמורים ברשותי מכתבים ששלח הרב נריה זצ"ל לקורמן שבהם הוא ממליץ עליו לוועדות פרס שונות. בחודשיו האחרונים, כאשר שכב בבית החולים, פנתה אליו פרופ' לביולוגיה מאוניברסיטת ת"א בבקשה לצלם כ-25 עותקים מספרו 'אבולוציה ויהדות', בכדי ללמד פרקים מסוימים בקורס שאותו היא מעבירה באוניברסיטה, שכן הספר אזל מן השוק.

* * *

עוד בחייו הקמנו - תלמידים משיבת ההסדר במעלות - עמותה רשומה, שמטרתה להמשיך ולהוציא את כתביו החדשים, ולחדש את אלו הישנים שאינם ניתנים להשגה. מפאת מחסור בזמן ובתקציב, לא עמדנו במשימה זו וכל שהצלחנו להוציא הוא את ספרו 'הטהור והמותרי' (המכיל שגיאות דקדוקיות מעבר לסביר...). וחוברת עם פירושו המקורי למגילת אסתר. לצערנו, לא זכה קורמן לראות בשלמותה. בדרכי לבית החולים עם המגילה המוכנה בידי, נודע לי על פטירתו. למרבה האירוניה, אירע לקורמן בפטירתו דבר אשר לו היה שומע אודותיו, היה דוחה אותו מכול וכול בתוך שאר סיפורי ה'מופתים' שאותם תקף בחריפות: העוזרת האישית שליוותה אותו בשנותיו האחרונות סיפרה, שכאשר היה בבית החולים הייתה נורת חשמל דולקת מעל ראשו. ברגע בו החזיר נשמתו לבורא, נשרפה אותה נורה...

צדיקים במיתתם קרויים חיים. אברהם קורמן, שלא זכה להקים משפחה בעצמו, זכה לתלמידים וקוראים רבים הקרויים בניו. יהי זכרו ברוך.

